

УДК 373.3.018.58/.091.12.011.3-051:17.022.1(045)

DOI: 10.31499/2307-4914.2(22).2020.219400

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ІМІДЖУ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ НУШ

Дудчак Галина, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія.

ORCID: 0000-0003-4361-1226

E-mail: Galina_25_d@ukr.net

У статті уточнено сутність понять «імідж» та «педагогічний імідж вчителя». Здійснено власну інтерпретацію структурної моделі іміджу вчителя початкових класів Нової української школи, компонентами якої визначено внутрішню, зовнішню та процесуальну складові. Представлено п'ятиетапну програму формування іміджу майбутніх учителів Нової української школи та обґрунтовано специфіку її реалізації у закладі вищої освіти. Виявлено ефективні технології, форми та методи формування педагогічного іміджу майбутніх учителів Нової української школи і розкрито їх сутність.

Ключові слова: імідж, педагогічний імідж, педагогічний імідж вчителя, позитивний імідж сучасного вчителя, структурна модель педагогічного іміджу вчителя початкових класів Нової української школи, внутрішня складова іміджу, зовнішня складова іміджу, процесуальна складова іміджу, програма формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя Нової української школи.

FORMATION OF THE FUTURE TEACHERS' PEDAGOGICAL IMAGE OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Dudchak Halyna, PhD in Pedagogy, Associate Professor, Assistant Professor of Pedagogy Department, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy.

ORCID: 0000-0003-4361-1226

E-mail: Galina_25_d@ukr.net

The topicality of the research is caused by the reforming general secondary education, which leads to the change in approaches to the future teachers' training. The New Ukrainian School needs a new teacher with their own personal-professional qualities, the combination of which makes pedagogical image. Positive pedagogical image is an important condition for the specialist's competitiveness and a guarantee of the prestige of the educational institution in which they work.

The article aims to reveal the specifics of the formation of pedagogical image of the future teachers of the New Ukrainian School. The concept of "image" is seen as a holistic image of the personality, perceived by others and allows forming general idea of its owner. The pedagogical image of a teacher is defined as a set of external and internal elements, the possession of which creates a holistic image of a highly qualified specialist. The structural model of the pedagogical image of the primary school teacher of the New Ukrainian School is interpreted as the unity of three mutually conditioned components: internal (values, emotional intelligence, basic competencies, I-concept), external (habitual, verbal, kinetic) and procedural (leadership and communication style, self-development and self-improvement, creativity, openness to changes, partnership relations, combination of functions of facilitator, tutor, coach, moderator). The program of forming positive pedagogical image of the future

teacher of the New Ukrainian School has been presented as a holistic process consisting of five stages. The implementation of the mentioned program is facilitated by the use of various technologies, forms and methods, in particular, interactive technologies, the method of projects, training sessions, coaching.

Keywords: *image, pedagogical image of a teacher, positive image of the modern teacher, structural model of pedagogical image of a primary school teacher of the New Ukrainian School, inner component of the image, outer component of the image, procedural component of the image, program of forming pedagogical image of the future teacher of the New Ukrainian School.*

Зміна освітніх пріоритетів на початку XXI століття позначається на загальних підходах до підготовки майбутніх фахівців, зокрема у педагогічній сфері. Основним орієнтиром реформаційних процесів у загальній середній освіті є Концепція Нової української школи (НУШ), положеннями якої визначено збереження цінностей дитинства, необхідність гуманізації навчання, особистісного підходу, розвитку здібностей учнів, створення навчально-предметного середовища, що в сукупності забезпечують психологічний комфорт і сприяють вияву творчості дітей [4].

Закономірно, що Нова школа потребує нового вчителя із притаманними йому своєрідними особистісно-професійними властивостями, поєднання яких складає педагогічний імідж. Позитивний імідж є важливою умовою конкурентоздатності фахівця та запорукою престижності закладу освіти, у якому він працює.

Питання формування іміджу особистості розкрито у працях таких науковців, як П. Берд, О. Боровенко, К. Боулдінг, Н. Вебстер, Н. Гузій, А. Калюжний, Є. Перелигіна, О. Плахотнік, Л. Робертс та ін. Розвиток професійного іміджу педагога є предметом дослідження О. Ковальової, А. Кононенко, М. Навроцької, І. Ніколаску, І. Розмолдчикової, Н. Савченко та ін. Однак у сучасних дослідженнях не відображені особливості формування педагогічного іміджу в майбутнього вчителя НУШ. Зокрема, аналіз педагогічної теорії та практики показав, що сьогодні у закладах вищої освіти відсутня цілісна система формування означеного феномена. У змісті підготовки майбутніх учителів не передбачено спеціальної дисципліни, зорієнтованої на формування позитивного педагогічного іміджу, а в контексті вивчення інших курсів професійного спрямування розглядаються лише його окремі аспекти.

Мета статті: розкрити специфіку формування педагогічного іміджу в майбутніх учителів НУШ.

Аналіз наукових джерел показав, що історія поняття «імідж» бере свої витoki зі Стародавнього Риму. Іміджем називали статуї богоподібних істот, наділених ідеальними та виключно позитивними характеристиками. Вони мали чималий вплив на життя як народу загалом, так і кожної людини зокрема. Вже тоді імідж був певним елементом культури, позаяк ґрунтувався здебільшого на моральних якостях людини, був невід'ємною частиною обрядів, відображав суспільні уявлення про те, як люди мають співіснувати та співпрацювати між собою [9, с. 88].

Сам термін «імідж» має латинське походження і використовується у французькій мові (image) у значенні «картина», у німецькій (imaginar) – як уявний образ, в англійській (image) – як «ікона, ідол, образний вираз» [3].

Результати нашого дослідження показали, що в сучасному значенні термін «імідж» уперше застосував З. Фрейд, який навіть видавав журнал під такою назвою. За З. Фрейдом, імідж – це не реальний образ людини або предмета (ego), а їх ідеальний

образ (*superego*), який часто відрізняється від реального [10, с. 19].

За переконанням О. Межерицької, імідж – це символічний образ суб'єкта, який характеризується динамічністю, неподільною єдністю чуттєвих і змістовних компонентів та відтворює потреби певної соціальної групи. Важливими особистісно-діловими характеристиками іміджу особистості, на думку вченої, є, насамперед, вихованість, ерудиція та професіоналізм [7].

Досить цінною у контексті нашого дослідження є думка В. Маценка щодо сутності поняття «імідж». У його працях воно визначене як «емоційно забарвлений стереотип сприйняття масовою, пересічною свідомістю явища, особи» [6, с. 4]. Науковець зазначає, що імідж – це Ви очима інших, або те, якими Вас бачать інші [6, с. 4], підкреслюючи цим те, що імідж є зовнішньою оболонкою, яка не завжди може бути істинною.

Отже, на основі вищевикладеного ми поняття «імідж» будемо розглядати як цілісний образ особистості, що сприймається іншими і дає змогу скласти загальне уявлення про його носія. Цей образ може бути реальним і формальним. Реальний імідж співпадає із світоглядними переконаннями та способом життя людини. Формальний імідж створюється під конкретну ситуацію, щоб справити відповідне враження.

Що стосується іміджу педагога, то вважаємо, що це має бути не удаваний, фальшивий образ, а глибокі внутрішні переконання, усталений спосіб життя, який поступово удосконалюється, оскільки ще Г. Сковорода у свій час зазначав, що лише той Учитель, хто живе так, як навчає.

У працях І. Трубник імідж педагога розглядається як експресивно забарвлений стереотип відчуття образу педагога в поданні колективу вихованців, колег, соціального оточення, у масовій свідомості [12, с. 111].

На думку Н. Навроцької, «імідж педагога» – це стійка характеристика сприйняття емоційно забарвленого зовнішнього та внутрішнього образу конкретної особи, яка здійснює викладацьку чи виховну роботу [8, с. 38].

Професійний імідж педагога дослідниця розглядає як інтегрований образ фахівця своєї галузі, що поєднує внутрішні та зовнішні характеристики і виникає у свідомості інших людей у процесі комунікації з ними [8, с. 52].

Отже, на основі вищезначеного під педагогічним іміджем вчителя будемо розуміти комплекс зовнішніх і внутрішніх елементів, володіння якими створює цілісний образ висококваліфікованого фахівця.

На думку Н. Савченко, характер професійного іміджу може бути як позитивним – за умови гармонійної взаємодії суб'єкта-прообразу з природним і соціальним середовищем та високого рівня збалансованості особистісних цінностей, мотивів та установок; так і негативним – при дисонансній взаємодії з середовищем, соціальною групою, особистостями або при низькому рівні збалансованості особистісних утворень суб'єкта-прообразу [11, с. 59].

На наш погляд, позитивний імідж сучасного вчителя – це його харизма, яка на рівні підсвідомості веде за собою учнів, наче «заворожених», викликає неабияке захоплення, бажання наслідувати.

Визначаючи структуру позитивного педагогічного іміджу вчителя НУШ, звертаємося до аналізу існуючих на сьогодні поглядів.

Так, у дослідженнях М. Варданян модель іміджу педагога розглядається як

структурована сукупність взаємопов'язаних компонентів:

- внутрішнього (знання, уміння, здібності, установки, цінності, самооцінка, Я-концепція);
- зовнішнього (габітарний, вербальний, кінетичний, середовищний і матеріалізований елементи);
- процесуального (стиль керівництва і стиль спілкування), що проявляється у функціях (комунікативна, інформативна, когнітивна, конотативна, емотивна, мотиваційна, організаційна, дисциплінарна, вибіркова, компенсаторна, представницька, креативна, виховна, адаптивна, здоров'язберігаюча), які доповнюють одна одну [2].

Ми погоджуємось із поглядами вченої щодо структури іміджу педагога, однак вважаємо за доцільне доповнити її компонентами, обумовленими сучасними тенденціями розвитку освіти в Україні та розбудовою Нової української школи. До них ми відносимо володіння емоційним інтелектом, уміння будувати партнерські взаємини з іншими учасниками освітнього процесу, здатність виступати в ролі коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини; уміння бути сучасним, креативним, емпатійним; поважати та дотримуватись загальнолюдських цінностей – морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичних (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність).

Варто зауважити, що знання, уміння, навички та здібності у структурі іміджу ми об'єднуємо поняттям «базові компетентності вчителя початкових класів НУШ», до яких відносимо професійно-педагогічну, соціально-громадянську, загальнокультурну, мовно-комунікативну, психологічно-фасилітативну, підприємницьку та інформаційно-цифрову.

На основі узагальнення вищевикладеного ми на рисунку 1 представляємо структурну модель педагогічного іміджу вчителя початкових класів НУШ.

Отже, структура іміджу вчителя початкових класів НУШ є синтезом трьох взаємно зумовлених складових. Основою іміджу педагога є внутрішня складова, від рівня розвитку якої значною мірою залежить вияв зовнішньої. У свою чергу, формування процесуальної складової залежить і від внутрішньої, і від зовнішньої складових.

Аналіз наукової літератури показав, що формування педагогічного іміджу є процесом складним та багатоетапним. На основі вивчення праць Т. Лайко [5] та І. Трубник [12] ми розробили програму формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя НУШ, що складається із п'яти етапів:

1. Вивчення себе, здійснення самооцінки шляхом використання опитувальників.
2. Ознайомлення із моделлю педагогічного іміджу вчителя НУШ.
3. Співставлення «Я-реального» з «Я-ідеальним».
4. Визначення цілей, завдань та шляхів формування педагогічного іміджу вчителя НУШ.
5. Реалізація програми формування іміджу вчителя (цілеспрямована діяльність закладу вищої освіти та самостійна робота над собою).

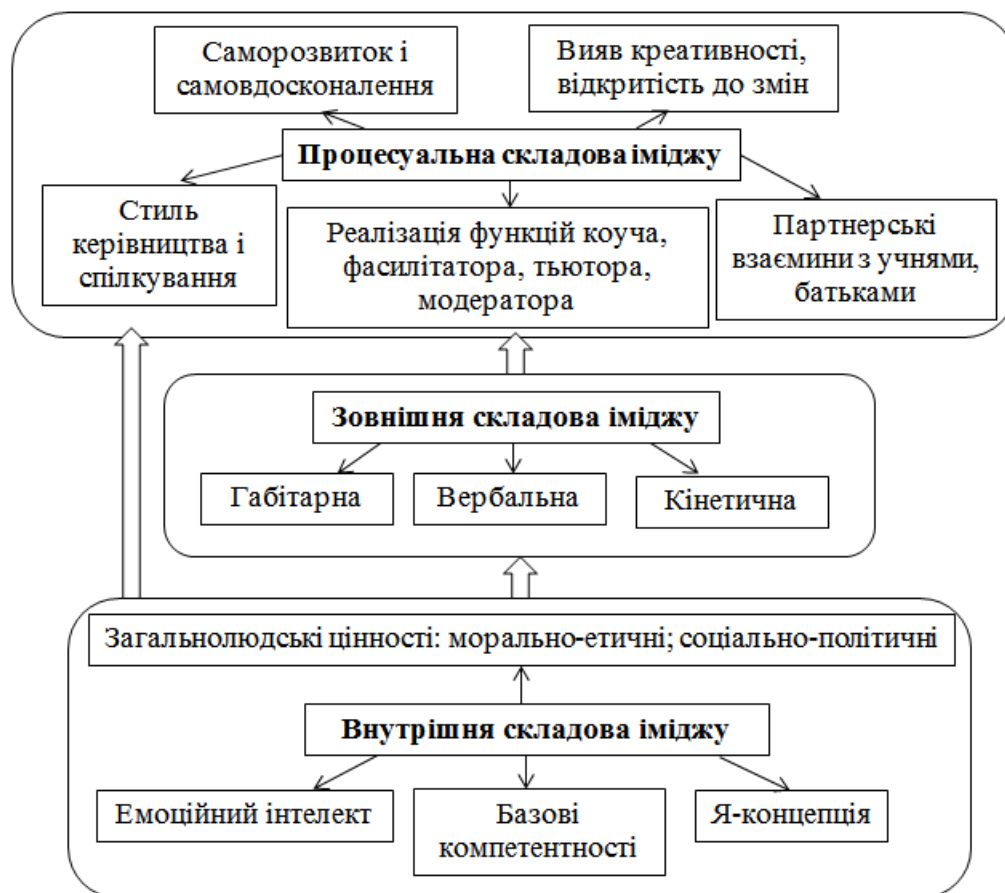

Рис. 1. Структурна модель іміджу вчителя початкових класів НУШ

Більш детально зупинимось на характеристиці п'ятого етапу.

Формування педагогічного іміджу вчителя припадає на роки його навчання у закладі вищої освіти, де майбутні фахівці у контексті різних форм аудиторної та позааудиторної роботи, а також різних видів педагогічної практики поступово оволодівають його складовими і після закінчення закладу вищої освіти імідж вже повинен набути умовно завершеної форми.

Вивчення педагогічної теорії та практики показало, що найбільш дієвими способами формування педагогічного іміджу майбутніх учителів НУШ є використання в освітньому процесі таких технологій, форм та методів, що значною мірою активізують їх навчально-пізнавальну діяльність. Серед них ми виокремлюємо інтерактивні технології, метод проектів, тренінгові заняття, коучинг.

Інтерактивне навчання є специфічною формою організації пізнавальної діяльності, що передбачає активну взаємодію між студентами та викладачем, у процесі якої розв'язуються проблемні та творчі завдання, відбуваються диспути та дискусії.

Найпоширенішими інтерактивними методами під час фахової підготовки майбутніх учителів є робота в парах, ротаційні трійки, «акваріум», «карусель», «дерево рішень», «займи позицію», ділові ігри, кейс-метод.

Використання інтерактивних технологій значною мірою сприяє формуванню

внутрішньої та процесуальної складових іміджу, вербального компонента зовнішньої складової.

Широкі можливості для формування позитивного іміджу майбутнього вчителя НУШ розкриває метод проектів, під яким розуміють педагогічну технологію, що передбачає використання широкого спектра креативних методів: досліджень, пошукової роботи, вирішення проблемних ситуацій.

Під час підготовки та презентації проектів студенти вчаться комунікувати, переконувати, домовлятися, досягати цілей у чітко відведений час, самостійно здобувати знання, у них формуються такі якості, як толерантність, взаємоповага, взаємодопомога.

У процесі підготовки майбутніх учителів можуть спеціально організовуватися проекти, зорієнтовані на формування конкретної складової іміджу вчителя. Наприклад, нами був започаткований проект «Імідж сучасного педагога», метою якого було формування у майбутніх учителів зовнішньої складової педагогічного іміджу. Зокрема, здобувачі вищої освіти презентували моделі одягу для вчителя з різним функціональним призначенням, вправлялися у виконанні зачіски та макіяжу «на швидку руку», програвали різні ситуації, які потребують багатогранного використання міміки, жестів, пантоміміки тощо.

Досить поширеною освітньою формою сьогодні є проведення тренінгових занять.

Поняття «навчальний тренінг у професійній підготовці майбутніх фахівців» у працях Л. Бондаревої розглядається як активна навчальна діяльність студентів, під час здійснення якої вони виконують тренінгові вправи, адаптовані до майбутньої професійної діяльності під керівництвом викладача-тренера на основі спеціально підготовлених інструктивно-методичних матеріалів, які відповідають сучасним вимогам до професійної діяльності [1].

Проведення тренінгових занять досить ефективно впливає на формування педагогічного іміджу, оскільки передбачає виконання вправ, орієнтованих конкретно на розвиток певних особистісних якостей, здібностей, установок тощо.

В умовах тренінгу процес навчання є надзвичайно цікавим та захопливим для студентів, позаяк передбачає постійний пошук відповідей на запитання, які стосуються традиційної системи навчання.

Тренінгові заняття передбачають вільне, невимушене спілкування, забезпечують взаємодію та активність усіх учасників освітнього процесу, створюють умови для генерування нових ідей та втілення їх у життя, сприяють формуванню вмінь вислуховувати інших та відстоювати власну позицію, сприяють розвитку культури професійного спілкування, педагогічної рефлексії, організаторських умінь і навичок, умінь керувати своїм емоційним станом, активізують творчий потенціал, розвивають нешаблонне мислення, мотивують до особистісного та професійного саморозвитку і самовдосконалення.

Варто зауважити, що з метою цілеспрямованого формування іміджу сучасного вчителя можуть застосовуватися елементи коучингу.

Коучинг (від англ. *coaching* – тренерство, наставництво) – метод консультування та тренінгу, який на сучасному етапі використовують як інструмент особистісного та професійного розвитку.

Використання коучингу в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів передбачає організацію всебічної взаємодії коуча (у ролі якого може виступати учитель-практик, викладач) та студентів. Перевагою означеного методу є те, що коуч не пропонує готових рекомендацій, а підштовхує студентів знайти рішення проблеми самостійно, навчитися діяти інакше у майбутньому. Коучинг є дієвим для формування будь-якої складової іміджу педагога.

Отже, педагогічний імідж вчителя актуалізує ті характеристики його особистості, які будуть позитивно сприйматися оточенням та характеризувати його як висококваліфікованого фахівця. Від іміджу педагога залежить його авторитет у педагогічному колективі, серед батьків та учнів. Педагогічний імідж вчителя НУШ є показником його конкурентоздатності та важливим елементом іміджу закладу загальної середньої освіти, у якому він працює.

Перспективи наших подальших розвідок вбачаємо у дослідженні умов формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя у вітчизняних та зарубіжних закладах вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарева Л. І. Навчальний тренінг як засіб професійної підготовки майбутніх менеджерів організацій в економічних університетах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2006. 23 с.
2. Варданын М. Р. Имидж педагога как фактор здоровьесбережения субъектов образовательного процесса в основной школе : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Омск, 2007. 197 с.
3. Гоффман И. Представление себя другим в повседневной жизни. *Современная зарубежная социальная психология*. Москва, 1984. С. 188–196.
4. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 21.01.2020).
5. Лайко Т. В. Підготовка майбутніх вихователів до створення привабливого зовнішнього вигляду як складової педагогічного іміджу. *Наука і освіта*. 2011. № 6/СІІ, (вересень). С. 142–145.
6. Маценко В. Ф Технологія іміджу: психологічний інструментарій. Київ: Главник, 2005. 96 с.
7. Межерицька О. Впровадження іміджу: психологія як компонента навчального процесу у вищих закладах освіти. *Теорія та методика управління освітою*, № 3, 2010 р. URL: <http://tme.uomo.edu.ua/docs/3/10mezhee.pdf> (дата звернення: 18.04.2020).
8. Навроцька М. М. Розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2019. 250 с.
9. Ніколаеску І. О. Імідж як презентаційна складова особистісних проявів соціального педагога. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2007. № 3. С. 88–92.
10. Савельєва О. О. Имидж и имиджмейкеры. *Обществоведение в школе*. 1998. № 6. С. 18–24.
11. Савченко Н. Професійний імідж учителя початкової школи як предмет психолого-педагогічних досліджень. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Вип. 53, 2015. С. 55–62.
12. Трубник І. В. Формування іміджу майбутнього соціального педагога. *Молодий вчений*. № 10.1 (50.1), жовтень, 2017. С. 110–113.

REFERENCES

1. Bondariva, L. I. (2006). Navchalnyi treninh yak zasib profesiinoi pidhotovky maibutnix menedzheriv orhanizatsii v ekonomichnykh universytetakh. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
2. Vardanyan, M. R. (2007). Imidzh pedagoga kak faktor zdorovesberezheniya sub'ektov obrazovatel'nogo protsessa v osnovnoy shkole. *Candidate's thesis*. Omsk [in Russian].
3. Goffman, I. (1984). Predstavlenie sebya drugim v povsrednevnoy zhizni. *Sovremennaya zarubezhnaya sotsial'naya psihologiya*. Moskva, 188–196 [in Russian].
4. Kontseptsiiia «Novoi ukrainskoi shkoly» (2016). URL: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf> [in Ukrainian].

5. Laiko, T. V. (2011). Pidhotovka maibutnikh vykhovateliv do stvorennia pryvablyvoho zovnishnoho vyhliadu yak skladovoi pedahohichnoho imidzhu. *Nauka i osvita – Science and Education*, 6/SII, 142–145 [in Ukrainian].
6. Matsenko, V. F. (2005). Tekhnolohiia imidzhu: psykholohichni instrumentarii. Kyiv: Hlavnyk [in Ukrainian].
7. Mezheryska, O. (2010). Vprovadzhennia imidzholohii yak kompenenta navchalnoho protsesu u vyshchykh zakladakh osvity. *Teoriia ta metodyka upravlinnia osvitoiu*. URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/3/10mezhee.pdf> [in Ukrainian].
8. Navrotska, M. M. (2019). Rozvytok profesiinoho imidzhu pedahoha v systemi pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity. *Candidate's thesis*. Ternopil [in Ukrainian].
9. Nikolaiesku, I. O. (2007). Imidzh yak prezentatsiina skladova osobystisnykh proiaviv sotsialnoho pedahoha. *Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka – Social pedagogy: theory and practice*, 3, 88–92 [in Ukrainian].
10. Saveleva, O. O. (1998). Imidzh i imidzhmeykeryi. *Obschestvovedenie v shkole*, 6, 18–24 [in Russian].
11. Savchenko, N. (2015). Profesiinyi imidzh uchytelia pochatkovoї shkoly yak predmet psykholoho-pedahohichnykh doslidzhen. *Psykholoho-pedahohichni problemy silskoi shkoly – Psychological and pedagogical problems of rural school*, Issue 53, 55–62 [in Ukrainian].
12. Trubnyk, I. V. (2017). Formuvannia imidzhu maibutnoho sotsialnoho pedahoha. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 10.1(50.1), 110–113 [in Ukrainian].